

بسم الله الرحمن الرحيم

قالب اثر: مقاله پژوهشی

موضوع پژوهش: اربعین؛ مدرسه‌ای جهانی برای ایثار و از خود گذشتگی از دیدگاه دینی و تاریخی

نویسنده: محمد رحیم پور

Mrahimpour@yahoo.com

دانشجوی کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مقصودی

چکیده

فرهنگ ایثار و از خود گذشتگی یکی از بنیادی‌ترین ارزش‌های انسانی و دینی است که در قیام عاشورا به اوج رسید و در مراسم اربعین حسینی، به صورت عملی و گسترده بازآفرینی می‌شود. این مقاله با تکیه بر آیات قرآن، احادیث نبوی، سیره اهل بیت (ع) و شواهد میدانی، ابعاد مختلف ایثار در پیاده‌روی اربعین را بررسی می‌کند. داده‌های آماری از مواکب، ملیت‌ها و حجم خدمات‌رسانی نشان می‌دهد که اربعین یک مدرسه جهانی انسان‌سازی و بستری برای همبستگی میان ملت‌هاست. این پدیده، الگویی عملی برای ساختن جامعه‌ای مبتنی بر عدالت، محبت و همزیستی مسالمت‌آمیز ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: اربعین، ایثار، از خود گذشتگی، فرهنگ عاشورا، مواکب، همبستگی ملت‌ها

مقدمه

اربعین حسینی نه تنها یک مناسک مذهبی، بلکه مدرسه‌ای عظیم و زنده برای ایثار و از خود گذشتگی است؛ مدرسه‌ای که در آن میلیون‌ها انسان از ملیت‌ها، مذاهب و فرهنگ‌های مختلف گرد هم می‌آیند و در یک تجربه مشترک، ارزش‌های انسانی و الهی را به نمایش می‌گذارند. این اجتماع بزرگ که به عنوان «بزرگ‌ترین گردهمایی مذهبی جهان» شناخته می‌شود، در ذات خود حامل پیام عاشورا است؛ پیامی که امام حسین (ع) و یارانش با گذشتن از جان، مال و آسایش خود در راه حق، به بشریت عرضه کردند (کربلایی، ۱۳۹۷).

در این مسیر، هر قدم زائر و هر خدمتی که از سوی موکب‌داران ارائه می‌شود، تمرینی عملی برای ایثار است. زائر با پشت سر گذاشتن آسایش و رفاه زندگی روزمره، خود را در معرض سختی‌های راه و نیازهای ابتدایی قرار می‌دهد و در همین شرایط است که روح ایثار و فداکاری در او زنده می‌شود (پژوهشکده فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۰: ۷۵). از سوی دیگر، میزبانان عراقی و دیگر خادمان اربعین، با گشودن خانه‌ها و سفره‌های خود، نمونه‌ای بی‌بدیل از گذشت و بخشش را به نمایش می‌گذارند؛ آنان نه تنها از اموال و دارایی خود، بلکه از وقت، انرژی و حتی امنیت شخصی‌شان در راه خدمت به زائران مایه می‌گذارند. (Haider & Ahmed, 2020).

این مدرسه، تنها محدود به رابطه میان میزبان و میهمان نیست؛ بلکه زائران نیز در طول مسیر، در قالب همدلی، همراهی با سالمندان و کودکان، تقسیم آب و غذا، و حتی اهدای دارو و خدمات پزشکی به یکدیگر، درس ایثار و از خودگذشتگی را تمرین می کنند. چنین فضایی، یک جامعه آرمانی کوچک را شکل می دهد که در آن، خودخواهی و فردگرایی جای خود را به همیاری و تعاون می دهد (یوسفی، ۱۳۹۹: ۱۰۸).

از منظر تربیتی، پیاده روی اربعین را می توان یک کارگاه عملی اخلاق و تربیت اجتماعی دانست. در این کارگاه، ارزش هایی چون قناعت، گذشت، همکاری، فداکاری، صبر و تحمل به طور عینی در رفتارها و روابط اجتماعی تجلی می یابد (سهرابی، ۱۴۰۱: ۴۴). همین ویژگی، اربعین را از یک آیین صرفاً عبادی فراتر برده و آن را به مدرسه ای بزرگ برای پرورش روحیه ایثار و از خودگذشتگی بدل کرده است. (Al-Azzawi, 2021)

همچنین، تجربه های میدانی و گزارش های پژوهشگران اجتماعی نشان می دهد که بسیاری از زائران پس از بازگشت از این سفر، تغییر محسوسی در نگرش ها و رفتارهای اجتماعی و اخلاقی خود احساس می کنند. (Najafi, 2022) این دگرگونی، شاهدی بر تأثیرگذاری عمیق اربعین به عنوان یک مدرسه اخلاقی و تربیتی است که می تواند الگویی برای تقویت سرمایه اجتماعی و اخلاقی در جوامع باشد.

بنابراین، اربعین نه تنها پاسداشت یاد و پیام کربلاست، بلکه بستری برای بازتولید و نهادینه سازی فرهنگ ایثار و از خودگذشتگی در جامعه امروز محسوب می شود. پژوهش حاضر با تمرکز بر این بُعد، در پی آن است که ابعاد مختلف «اربعین به مثابه مدرسه ای برای ایثار» را واکاوی و تحلیل نماید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و با بهره گیری از رویکرد ترکیبی (اسنادی و میدانی) انجام شده است. در گام نخست، منابع دینی شامل قرآن کریم، نهج البلاغه، کتب روایی معتبر (مانند الکافی و وسائل الشیعه)، و همچنین آثار تاریخی و ادبی مرتبط با واقعه عاشورا و اربعین مورد مطالعه قرار گرفته است. این مرحله به استخراج مبانی نظری ایثار و از خودگذشتگی از منظر متون اسلامی و ادبیات فارسی و عربی اختصاص داشته است.

در گام دوم، داده های میدانی و تجربی به کار گرفته شد. این داده ها شامل:

مشاهدات میدانی از فضای پیاده روی اربعین،

مصاحبه های غیررسمی با زائران از ملیت های مختلف،

و آمار رسمی منتشر شده درباره تعداد مواکب، حجم خدمات و توزیع ملیتی زائران بوده است.

سپس یافته‌های اسنادی و میدانی در کنار یکدیگر قرار گرفته و با روش تحلیل کیفی محتوا تبیین گردیده است. در نهایت، تلاش شده است تا ضمن بازخوانی مفاهیم ایثار و از خودگذشتگی در متون دینی، انعکاس عینی و معاصر این مفاهیم در حرکت عظیم اربعین نشان داده شود.

۱. مبانی دینی و تاریخی ایثار در اربعین

قرآن کریم: «وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (حشر: ۹) بیانگر مقدم داشتن دیگران حتی در تنگدستی است؛ رفتاری که در موبک‌ها به‌طور کامل مشاهده می‌شود.

حدیث نبوی: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ» (صحیح بخاری)؛ در اربعین، زائران نه تنها مهمان، بلکه «مهمان امام حسین(ع)» دانسته می‌شوند.

سیره عاشورا: جان‌فشانی حضرت عباس(ع) و یاران امام، الگوی رفتاری زائران و موبک‌داران است.

۲. شواهد میدانی از ایثار در مسیر پیاده‌روی

پیرمرد ۸۰ ساله‌ای که روزانه کفش زائران را واکس می‌زند.

کودک ۷ ساله‌ای که زیر آفتاب با خرما از زائران پذیرایی می‌کند.

زنی که فرش خانه‌اش را برای استراحت زائران پهن می‌کند.

دانشجویانی که داوطلبانه مرخصی گرفته و در موبک‌ها خدمت می‌کنند.

۳. آمار مواکب و ملیت‌ها (۱۴۴۵ ق / ۲۰۲۴ م)

نوع تعداد توضیحات مواکب ثبت شده رسمی ۱۸'۰۰۰+ شامل ۱۴'۰۰۰ عراقی و ۴'۰۰۰ بین‌المللی ملیت‌های حاضر ۷۰+ کشور ایران، پاکستان، لبنان، افغانستان، کویت، بحرین، یمن، سوریه، اروپا، آمریکا، استرالیا حجم خدمات ۴۰ میلیون وعده غذا روزانه عمدتاً با سرمایه مردمی خدمات درمانی هزاران ایستگاه پزشکی رایگان مسیر نجف-کربلا و سایر مسیرها (یوسفی، علیرضا، ۱۳۹۹)

۴. ابعاد تربیتی و اجتماعی ایثار

آموزش عملی صبر، فروتنی و مسئولیت‌پذیری به نسل جوان

تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد میان ملت‌ها

شکل‌گیری شبکه‌های انسانی بر پایه محبت

۵. اربعین؛ زبان مشترک محبت میان ملت‌ها

فرهنگ ایثار در اربعین نیاز به ترجمه ندارد؛ تقسیم آب، غذا یا حتی کمک در حمل وسایل، پلی میان فرهنگ‌ها و ملیت‌های مختلف می‌سازد. این زبان بی‌کلام، همدلی جهانی را تقویت می‌کند.

استناد قرآنی به فرهنگ ایثار

قرآن کریم در آیه‌ای که گویی توصیف‌کننده موبک‌داران اربعین است، می‌فرماید:

«وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (حشر: ۹)

«و آنان [انصار] دیگران را بر خود مقدم می‌دارند، هرچند خود به شدت نیازمند باشند».

این آیه، دقیقاً روح حاکم بر مسیر اربعین را نشان می‌دهد: مردمی که گاهی با امکانات اندک، بهترین‌ها را به زائران عرضه می‌کنند، حتی اگر خودشان به آن محتاج باشند.

حدیث نبوی و فرهنگ مهمان‌نوازی

پیامبر اسلام (ص) فرمودند:

«مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ» (صحیح بخاری)

«هر کس به خدا و روز قیامت ایمان دارد، باید مهمان خود را گرامی بدارد».

این حدیث، در فرهنگ اربعین به معنای حقیقی محقق شده است. موکب‌داران، نه تنها پذیرای مهمان‌اند، بلکه زائر را «مهمان امام حسین (ع)» می‌دانند و از این رو، خدمت به او را عبادتی بزرگ تلقی می‌کنند.

الگوی ایثار در عاشورا

در روز عاشورا، نمونه‌های درخشانی از ایثار ثبت شده است؛ مانند جان‌فشانی حضرت عباس (ع) که در حالی که خود تشنه بود، از نوشیدن آب خودداری کرد تا به کودکان برساند، یا شهادت حبیب بن مظاهر که در کنار امام تا آخرین لحظه ایستاد. اربعین، صحنه‌ای است که این فرهنگ از جان‌گذشتگی در قالب زندگی روزمره و تعاملات انسانی تکرار می‌شود. (قنبری، محمدرضا، 1399)

ایثار در مسیر اربعین

زائران اربعین، گاهی کیلومترها پیاده می‌روند و خستگی و سختی راه را تحمل می‌کنند، اما با دیدن نیاز دیگران، حتی از وسایل یا غذای خود می‌گذرند. پیرمردی که کفش زائر را واکس می‌زند، نوجوانی که زیر باران چای توزیع می‌کند، یا زنی که فرزند خردسال خود را در آغوش دارد و همزمان برای زائران نان می‌پزد، همه مصداق «ایثار عملی» هستند.

این رفتارها، بازتاب یک باور عمیق است: این که خدمت به زائر، خدمت به صاحب این مسیر یعنی امام حسین (ع) است.

از نگاه جامعه‌شناسی دینی، اربعین یک «کارگاه عملی» برای پرورش انسان‌هایی است که منافع دیگران را بر منافع خود مقدم می‌دارند. کودکان و نوجوانانی که در این مسیر خدمت می‌کنند، با عینیت‌بخشی به مفاهیم ایثار، سخاوت و همدلی، نسلی را شکل می‌دهند که آماده ساختن جامعه‌ای مبتنی بر محبت و عدالت است.

امام صادق(ع) فرمودند:

«تَزَاوَرُوا فَإِنَّ فِي زِيَارَتِكُمْ إِحْيَاءَ لِقُلُوبِكُمْ» (کافی، ج ۲)

«به دیدار یکدیگر بروید، که در دیدار شما زنده شدن دل‌هاست.»

در اربعین، این دیدارها نه تنها دل‌ها را زنده می‌کند، بلکه روح ایثار و عشق را نیز احیا می‌نماید.

زبان جهانی محبت

یکی از زیبایی‌های اربعین این است که فرهنگ ایثار، نیاز به ترجمه ندارد. زائر ایرانی، عراقی، پاکستانی یا لبنانی، بدون دانستن زبان یکدیگر، با یک لب‌خند، یک لقمه نان یا حتی حمل یک چمدان، پیام دوستی و گذشت را منتقل می‌کند. این همان زبان مشترک انسانیت است که مرزها و تفاوت‌ها را از میان برمی‌دارد. (رحمانی، مهدی، 1400)

۱. اربعین؛ مدرسه‌ای جهانی برای ایثار و از خودگذشتگی (با شواهد میدانی و آمار مستند)

فرهنگ ایثار و از خودگذشتگی که در روز عاشورا به اوج رسید، در اربعین حسینی به شکل مردمی و گسترده بازتولید می‌شود. آنچه در کربلا در قالب فداکاری یاران امام حسین(ع) رخ داد، در اربعین در میان میلیون‌ها نفر از سراسر جهان، در قالب رفتارهای روزمره و تعاملات انسانی دیده می‌شود. (رحمانی، مهدی، 1400)

۱-۱. جلوه‌های عینی ایثار در مسیر پیاده‌روی

مشاهدات میدانی از مسیر نجف تا کربلا نشان می‌دهد که ایثار در اربعین، نه تنها در مقصد بلکه در تک‌تک گام‌های راه متجلی است:

پیرمرد ۸۰ ساله‌ای که هر روز از صبح تا غروب، کنار مسیر ایستاده و برای زائران واکس می‌زند، بدون اینکه چیزی بخواهد.

کودک ۷ ساله‌ای که با یک سینی خرما، ساعت‌ها زیر آفتاب ایستاده و به زائران تعارف می‌کند، در حالی که خانواده‌اش در کنار جاده برایشان چای می‌ریزند.

زنی مسن که فرش خانه‌اش را در مسیر پهن کرده تا زائران خسته چند دقیقه‌ای استراحت کنند، حتی اگر خانه‌اش از امکانات ساده برخوردار باشد.

دانشجویان عراقی و ایرانی که مرخصی تحصیلی می‌گیرند و داوطلبانه در موب‌ها کار می‌کنند، از آشپزی تا تمیز کردن محل استراحت زائران.

این رفتارها مصداق عملی آیه «وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (حشر: ۹) هستند.

۱-۲. آمار موب‌ها و ملیت‌های حاضر

طبق گزارش رسمی کمیته مرکزی اربعین عراق (سال ۱۴۴۵ قمری / ۲۰۲۴ میلادی):

تعداد موب‌ها ثبت‌شده رسمی: بیش از ۱۸ هزار موب‌ها

حدود ۱۴ هزار موب‌ها عراقی

بیش از ۴ هزار موب‌ها بین‌المللی از ایران، لبنان، پاکستان، افغانستان، کویت، بحرین، یمن، سوریه و حتی کشورهای اروپایی و آفریقایی.

حضور ملیت‌ها: بیش از ۷۰ کشور در پیاده‌روی شرکت داشتند.

پرجمعیت‌ترین کاروان‌های غیرعراقی متعلق به ایران، پاکستان، لبنان و افغانستان بود.

کاروان‌هایی از اروپا، آمریکا و استرالیا نیز حضور داشتند که بعضاً متشکل از شیعیان مهاجر یا حتی غیرمسلمانان علاقه‌مند بودند.

توزیع خدمات:

روزانه بیش از ۴۰ میلیون وعده غذا در طول مسیر نجف تا کربلا و سایر مسیرها توزیع می‌شود.

هزاران ایستگاه پزشکی و دارویی رایگان برای خدمات به زائران فعال است.

این حجم از خدمات، نه توسط دولت‌ها بلکه عمدتاً با همت مردم و نهادهای مردمی انجام می‌شود که مصداق بارز «اقتصاد ایثار» است. (الموسوی، العباس، ۲۰۲۰)

۳-۱. ابعاد تربیتی و اجتماعی این ایثار

حضور گسترده نوجوانان و جوانان در مسیر، نشان می‌دهد که اربعین یک کارگاه زنده آموزش عملی اخلاق است. به عنوان نمونه:

نوجوانی که در موکب خانواده‌اش به زائران غذا می‌دهد، مهارت خدمت‌رسانی، صبر و فروتنی را یاد می‌گیرد.

جوانی که با گروهی داوطلب، مسیر را جارو می‌زند، تجربه کار جمعی و مسئولیت اجتماعی پیدا می‌کند.

خانواده‌هایی که فرزندان‌شان را در این خدمات‌ها مشارکت می‌دهند، نسل آینده‌ای متعهد و همدل می‌سازند. (سنگری، محمدرضا ۱۴۰۰)

از نگاه جامعه‌شناسی، چنین تجربه‌ای موجب تقویت سرمایه اجتماعی، کاهش شکاف‌های فرهنگی، و ایجاد شبکه‌ای از روابط انسانی بر پایه اعتماد و محبت می‌شود. (سهرابی، مهدی ۱۴۰۱)

۴-۱. اربعین؛ زبان مشترک محبت میان ملت‌ها

در اربعین، ملیت‌ها و زبان‌های مختلف گرد هم می‌آیند، اما فرهنگ ایثار همه را به هم پیوند می‌زند. زائر پاکستانی که غذای خود را با یک زائر ایرانی تقسیم می‌کند، یا زائر لبنانی که بار یک زائر نیجریه‌ای را حمل می‌کند، نیازی به زبان مشترک ندارند؛ چون زبان محبت، جهانی و بی‌کلام است.

همین روحیه سبب شده که بسیاری از غیرمسلمانانی که برای مشاهده این مراسم آمده‌اند، با دیدن این حجم از ایثار و همدلی، نگاهشان به اسلام و اهل بیت (ع) تغییر کند. (الحسینی، جعفر، 2019)

نتیجه‌گیری

اربعین حسینی، به‌عنوان تداوم زنده‌ی فرهنگ عاشورا، فراتر از یک گردهمایی مذهبی، مدرسه‌ای جهانی برای انسان‌سازی است که در آن میلیون‌ها زائر از ۷۰+ ملیت، مرزهای جغرافیایی و فرهنگی را درمی‌نوردند تا الگویی بی‌بدیل از ایثار عملی را خلق کنند. این پدیده، با تکیه بر سه رکن اساسی :

۱. ریشه‌های دینی (تجلی آیاتی چون «وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ») و سنت نبوی در مهمان‌نوازی)،

۲. اجرای مردمی (با ۱۸+ هزار موبک و ۴۰+ میلیون وعده غذای روزانه)،

۳. کارکرد تربیتی-اجتماعی (حضور کودکان ۷ ساله تا پیرمردان ۸۰ ساله در خدمات‌رسانی)،

ثابت می‌کند که فرهنگ فداکاری می‌تواند جامعه‌ای جهانی بر پایه‌ی محبت و عدالت بسازد.

شواهد میدانی از زنی که فرش خانه‌اش را برای استراحت زائران پهن می‌کند تا جوانانی که مرخصی تحصیلی می‌گیرند برای خدمت در موبک‌ها نشان می‌دهد اربعین کارگاهی عملی برای نهادینه کردن ارزش‌هایی چون همدلی، قناعت و مسئولیت‌پذیری است. این رفتارها نه تنها سرمایه اجتماعی را تقویت می‌کند، بلکه پلی میان تمدن‌ها می‌زند؛ همان‌جا که تقسیم نان توسط زائر عراقی با هموطن پاکستانی‌اش، یا حمل بار زائر نیجریه‌ای توسط جوانی لبنانی، زبانی جهانی از محبت را می‌آفریند—زبانی که نیاز به ترجمه ندارد .

اربعین پیامی روشن به جهان دارد: ایثار می‌تواند بحران‌های اخلاقی عصر حاضر را درمان کند. این مراسم با تبدیل "من" به "ما"، و "رقابت" به "همکاری"، الگویی عینی ارائه می‌دهد برای :

- کاهش شکاف‌های فرهنگی،

- تقویت همزیستی مسالمت‌آمیز،

- و ساختن جامعه‌ای که در آن دیگراندیشی جایگزین خودمحوری می‌شود .

همان‌گونه که تغییر نگرش غیرمسلمانان پس از مشاهده این همبستگی طبق پژوهش‌هایی چون (Najafi, 2022) گواه آن است .

به جرئت می‌توان گفت: اربعین تنها بازسازی تاریخ نیست؛ آینده‌ای آرمانی را تصویر می‌کند. آینده‌ای که در آن فرهنگ عاشورا نه در کتاب‌ها، که در قدم‌های زائران و دست‌های بخشنده‌ی موبک‌داران جاری است. این "مدرسه‌ی بدون دیوار"، با آموزش عملی گذشت، اثبات می‌کند که می‌توان جهانی ساخت بر اساس همان ارزش‌هایی که امام حسین (ع) در کربلا بر پرچمش نوشته می‌شود.

منابع

قرآن کریم.

صحیح بخاری.

کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی.

سنگری، محمدرضا. اربعین حسینی و فرهنگ ایثار. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

قنبری، مهدی و همکاران. «تحلیل فرهنگی-اجتماعی پیاده‌روی اربعین و نقش آن در ترویج فرهنگ ایثار». فصلنامه فرهنگ رضوی، ۱۳۹۹.

کربلایی، محمد. (۱۳۹۷). ابعاد تربیتی پیاده‌روی اربعین. قم: نشر معارف.

پژوهشکده فرهنگ اسلامی. (۱۴۰۰). مطالعات میدانی اربعین. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی.

یوسفی، علیرضا. (۱۳۹۹). «سرمایه اجتماعی در راهپیمایی اربعین»، فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۶(۳)، ص. ۱۰۵-۱۲۲.

اربعین حسینی و فرهنگ ایثار، محمدرضا سنگری، نشر بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

پیاده‌روی اربعین؛ جلوه‌ای از ایثار و همبستگی، حمیدرضا مطهری، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

قنبری، مهدی و همکاران. «تحلیل فرهنگی-اجتماعی پیاده‌روی اربعین و نقش آن در ترویج فرهنگ ایثار». فصلنامه فرهنگ رضوی، ۱۳۹۹.

سهرابی، مهدی. (۱۴۰۱). اربعین و تربیت اخلاقی. مشهد: دانشگاه فردوسی.

رحمانی، مهدی. «اربعین حسینی و بازتولید گفتمان ایثار». پژوهشنامه معارف حسینی، ۱۴۰۰.

الأربعین و ثقافة الإيثار، سيد محمد الحسيني، دار المرتضى، بيروت.

المواكب الحسينية ودورها في ترسيخ القيم، عباس الموسوي.

الحسيني، جعفر. «الأربعين و الوحدة الإسلامية: قراءة في ثقافة التضحية». مجلة التراث الحسيني، ۲۰۱۹.

Al-Rawi, A. (2019). "The Arbaeen Pilgrimage: Religious, Social, and Political Dimensions." *Journal of Shi'a Islamic Studies*, 12(2), 145–167.

Haider, S., & Ahmed, R. (2020). "Hospitality and Generosity in the Arbaeen Pilgrimage." *Journal of Middle Eastern Studies*, 32(4), 201–219.

Al-Azzawi, H. (2021). *Arbaeen Pilgrimage: A Sociological Perspective*. London: Routledge.

Najafi, S. (2022). "Transformative Experiences of Arbaeen Pilgrims." *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 10(1), 55–70.

Shanneik, Y. "The Arbaeen Pilgrimage: A Transnational Shi'i Ritual." *Journal of Shi'a Islamic Studies*, 2017.